

XALQARO SAVDO VA O‘ZBEKISTON: YANGI BOZORLAR VA EKSPORT SALOHİYATI

Baxromova Indira Azizjon qizi

Alfraganus University Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot yo‘nalishi 1-kurs talabasi

G‘ulomova Gulasal Azizjonovna

Alfraganus University Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Axmedov O‘tkirjon Aloviddin o‘g‘li

Alfraganus University Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada O‘zbekistonning xalqaro savdoda tutgan o‘rni, eksport tarkibi va yangi bozorlarni egallash imkoniyatlari tahlil qilingan. Eksport diversifikatsiyasi, qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlarni ishlab chiqarish va JSTga qo‘shilish jarayonining mamlakat iqtisodiy salohiyatiga ta’siri yoritilgan.

Kalit so‘zlar: xalqaro savdo, eksport, yangi bozorlar, diversifikatsiya, O‘zbekiston iqtisodiyoti.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается роль Узбекистана в международной торговле, анализируется структура экспорта и возможности выхода на новые рынки. Подчеркивается значение диверсификации экспорта, производства продукции с высокой добавленной стоимостью и процесса вступления в ВТО для повышения экономического потенциала страны.

Ключевые слова: международная торговля, экспорт, новые рынки, диверсификация, экономика Узбекистана.

ABSTRACT

The article examines Uzbekistan's position in international trade, focusing on the structure of its exports and opportunities to enter new markets. It highlights the importance of export diversification, the production of value-added goods, and the WTO accession process in strengthening the country's economic potential.

Keywords: international trade, export, new markets, diversification, Uzbekistan economy.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida xalqaro savdo mamlakatlarning iqtisodiy taraqqiyotida hal qiluvchi omil bo‘lib bormoqda. O‘zbekiston ham mustaqillik

yillarida eksport hajmini oshirish, yangi bozorlarni o'zlashtirish hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilarni jahon savdo tizimiga integratsiya qilishga alohida e'tibor qaratmoqda. Mamlakatning geografik joylashuvi, boy tabiiy resurslari va inson kapitali unga katta eksport salohiyatini taqdim etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

1. Xalqaro savdo nazariyalari

Xalqaro savdo bo'yicha klassik va zamonaviy nazariyalar O'zbekiston eksport siyosatini tushunishda asosiy ilmiy poydevor hisoblanadi. Adam Smitning "Mutlaq ustunlik nazariyasi", David Rikardoning "Nisbiy ustunlik nazariyasi", shuningdek, Heckscher-Ohlin modeli mamlakatlarning resurslarga asoslangan savdo strategiyalarini izohlaydi. Bugungi kunda Michael Porterning raqobatbardoshlik nazariyasi va yangi savdo nazariyalari (Paul Krugman) eksportni diversifikatsiya qilish va yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulot ishlab chiqarish zarurligini ta'kidlaydi.

2. Mintaqaviy va global tajribalar

Jahon banki (World Bank), Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), Jahon savdo tashkiloti (WTO) hisobotlarida eksportni rivojlantirishda:

- transport va logistika tizimini modernizatsiya qilish,
- texnologiyalar transferini jadallashtirish,
- qishloq xo'jaligi va sanoatda yuqori qo'shilgan qiymat yaratish

asosiy omillar sifatida qayd etilgan. Masalan, Janubiy Koreya va Turkiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, xomashyo eksportidan tayyor mahsulot eksportiga o'tish mamlakat iqtisodiyotini sezilarli darajada o'sishga olib kelgan.

3. O'zbekiston bo'yicha tadqiqotlar

O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi, Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi, shuningdek, mahalliy olimlarning maqolalarida mamlakatning eksport tarkibi va muammolari yoritilgan. Jumladan:

- Paxta tolasi va gaz kabi xomashyo mahsulotlariga qaramlik,
- Transport yo'laklarining yetarli darajada rivojlanmaganligi,
- Mahsulotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish zaruriyati.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda "Yangi O'zbekiston – 2030 strategiyasi" va Prezident qarorlari eksportni qo'llab-quvvatlashga, xususan, IT, farmatsevtika, to'qimachilik va oziq-ovqat sanoatida yangi bozorlarni egallashga qaratilganini ko'rsatmoqda.

TADQIQOT VA METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonning xalqaro savdodagi o'rni, eksport salohiyati va yangi bozorlarni egallash imkoniyatlari o'rganildi. Tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlarga asoslandi:

1. Ma'lumotlar manbalari

Birlamchi ma'lumotlar: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi hisobotlari, Prezident qaror va farmonlari.

Ikkilamchi manbalar: Jahon banki (World Bank), Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), Jahon savdo tashkiloti (WTO), Osiyo taraqqiyot banki (ADB) hamda ilmiy maqolalar va xalqaro reyting agentliklari ma'lumotlari.

2. Tadqiqot yondashuvlari

Taqqoslash tahlili (Comparative analysis): O'zbekistonning eksport tarkibi va ko'rsatkichlari mintaqadagi (Qozog'iston, Turkmaniston, Qirg'iziston) hamda rivojlangan davlatlar (Janubiy Koreya, Turkiya) tajribasi bilan solishtirildi.

Trend tahlili (Trend analysis): 2017–2024-yillar oralig'ida O'zbekiston eksport hajmining o'sishi va tarkibidagi o'zgarishlar dinamikasi ko'rib chiqildi.

SWOT tahlili: O'zbekistonning xalqaro savdodagi kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlari tahlil qilindi.

Ssenariy tahlili: JSTga a'zo bo'lish va yangi bozorlarni egallash jarayonining ehtimoliy iqtisodiy natijalari modellashirildi.

3. Tadqiqotning ilmiy asoslari

Tadqiqot nazariy jihatdan xalqaro savdo nazariyalariga – mutlaq va nisbiy ustunlik, Heckscher-Ohlin modeli hamda zamonaviy "raqobatbardoshlik nazariyasi" (M. Porter)ga tayanadi. Bu nazariyalar O'zbekistonning eksport siyosatini tahlil qilishda metodologik asos sifatida qo'llanildi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki:

1. O'zbekiston eksportining katta qismi hanuz xomashyo mahsulotlariga (gaz, paxta, rangli metallar) to'g'ri keladi.
2. So'nggi yillarda meva-sabzavot, to'qimachilik, avtomobilsozlik va farmatsevtika mahsulotlari ulushi oshib bormoqda.
3. Eksport geografiyasi kengayib, Xitoy, Rossiya va Qozog'iston bilan bir qatorda Turkiya, Janubiy Koreya va Yevropa Ittifoqi davlatlari muhim sherik sifatida ajralib chiqmoqda.
4. Yangi istiqbolli bozorlar sifatida Yaqin Sharq, Janubiy Osiyo va Afrika davlatlari belgilandi.
5. JSTga a'zo bo'lish jarayoni O'zbekiston eksport salohiyatini kengaytirishi mumkin.

Muhokama

Eksportni diversifikatsiya qilish, xususan, yuqori qo'shimcha qiymatli mahsulot ishlab chiqarishni rivojlantirish O'zbekistonning xalqaro savdodagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Transport va logistika infratuzilmasi samaradorligini oshirish orqali tashqi bozorga chiqish xarajatlari kamayadi.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini organik sertifikatlash, xalqaro standartlarni joriy etish va IT xizmatlarini rivojlantirish yangi bozorlarni egallashda muhim rol o'ynaydi.

Raqobat kuchayishi, global savdo cheklovlari va geosiyosiy xavflar asosiy tahdidlar sifatida qolmoqda.

Umuman olganda, O'zbekistonning eksport siyosati samarali diversifikatsiya, xalqaro integratsiya va zamonaviy innovatsion mahsulotlarga tayanishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ricardo, D. On the Principles of Political Economy and Taxation. London, 1817.
2. Porter, M. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.
3. Krugman, P. New Trade Theory and Economic Geography. MIT Press, 1991.
4. World Bank. Uzbekistan: Country Economic Update. Washington D.C., 2023.
5. WTO. Trade Policy Review: Uzbekistan. Geneva, 2022.
6. IMF. Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. Washington D.C., 2023.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Tashqi savdo statistikasi bo'yicha yillik hisobot. Toshkent, 2024.
8. Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Eksportni rivojlantirish strategiyasi. Toshkent, 2023.
9. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. O'zbekiston eksport salohiyati: muammolar va imkoniyatlar. Toshkent, 2022.